

Ahmet AGIRAKÇA

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI II ALPTEKİN

Türklük Araştırmaları Dergisi: Yıl 1988, Sayı 4'den ayrışım

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ-ANKARA 1989

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

II

ALPTEKİN

Ahmet AGIRAKÇA *

Kaynaklarda Büveyhl Emiri Müizzüddeve Ebu'l-Hasan Ahmed İbn Büveyh'in azadlısı diye kaydedilen Alptekin'in ismi değişik şekillerde yazılmıştır. Büveyhi saraylarında yaşamış olan ünlü tarihçi İbn Miskeveyh İbnü'l Kalanisi ile İbnü'l-Esir ve İbn Kesir "Alptekin" diye kaydederlerken 1 Ebu'l-Fida ve İbn Haldun Aftekin 2; Barhabraeus İbnü'l İbn ise "Alpethgan" 3 şeklinde yazmaktadırlar. İbn Tağribirdi biryerde Aftekin derken daha sonra "Heftekin" diye kaydeder 4. İbn Hallikan ise Vefayatu'LA yan 'ın bir nüshasında "Alftekin" başka bir nüshada da "Aftekin" olarak verilmektedir 5. Hamdullah Mustavfi Kazvini de daha değişik olarak "Aytekin" diye zikreder 6. İbn Asakir ise "Tarih Dımaşk" adlı eserinde "Alftekin" olduğunu belirtir. İbn Asaki alfabetik sırayla düzenlediği eserinin "elif" harfinde bu şekilde kaydettikten sonra "Meşhur Dımaşk emiri AIf tekin et-Türki" olduğunu belirtip asıl adının Fetkin (veya Fetekin) olduğunu ve biyografisinin ilerde "Fe" harfinde ele alınacağını söylediği halde büyük bir ihtimalle yazmayı unutmuştur 7.

* Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi i İbn Miskeveyh, Tecô. ribü'ı-Ümem, Nşr. H. F. Amedroz, Londra 1921, II, 206 vd;

İbnü'l-Kalimisi, Zeyl Tarih Dımaşk, Nşr., H.F.Amedroz, Beyrut 1908 S.I i vd;İbnü'l-Esir, el,Kamil ji't-Tarih, Nşr. C. j. Tomberg, Beyrut 1965, VIII, 645 vd; İbn Kesir, el-Bidaye ve'nNihaye, Beyrut 1977, XI, 279 vd.

2 Ebu'l-Fidi, el-Muhtasar ji Ahbari'l-Beşer, Kahire 1325 II, i 15; İbn Haldun, 'Kitabu'lİber: Mısır i 284, III, 429.

3 Gregory Barhebraeus İbnü'l-İbri, Abu'l-Farac Tarihi, ing., çev.: Ö. R. Doğrul, Ankara 19f5, s. 26g. · İbn Tağribirdi, en-NucUmu'z;-z;ahire ji Muliik Mısır ve'l-Kahire, Kahire 1933, IV, 108 ve

133·

s İbn Hallikim, Vejayatu'l-A'yan, Nşr. Dr. İhsan Abbis, Beyrut 19n IV, 53–54. Bu neşirde "Aftekin" şekli tercih edilmiştir.

6 Hamdullah Mustavli Kazvini, Tarih-i Guz; fde, Tahran 1339, s. 416.

7 İbn Asiikir, Tarih Dımaşk, Arapça yazma, Atıf Efendi ktb. No: 1812, vr. 381b.

Süleymaniye Damat İbrahim Paşa ktb. No: 872'de kayıtlı yazmada da aynı bilgiler mevcuttur. H.A. R. Gibb ise (el-Muizz liddinillah mad. İA) bu kumandanın adını "Abtigin" şeklinde; İA' da "el-Aziz Billâh" maddesini yazan N.A. Koenning ile "et-Tıyyi" maddesini yazan hocamız F. Işıldan Ebu'l-Fidi'nın yazdığı şekli tercih ederek "Aftigin" diye kaydetmişlerdir.

Araştırmalarda ise çağımız müellifleri genellikle bunun "Alptekin" olması gerektiğini belirterek bu şekilde yazmaktadırlar 8. Gerçekten Türkçeye uygun olanı da budur. Nitekim İbnü'l-Esir'in de ifade ettiği gibi Araplar "p" harfini "f" harfine çevirerek birçok kelimeyi bu şekilde.

Yazmışlardır 9. Ayrıca Aftekin veya Alftekin Türkçede hiçbir mana ifade etmemektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi bu kumandanın adı Alftekin değil Türkçede kullanıldığı ve Türklerde de yaygın olduğu şekilde Alptekin olma ihtimali kuvvetlidir.

Alptekin kaynaklarda "Müizzüddeve Ahmed b. Büveyh'in azatlısı" diye kaydedilmektedir lo. Aynı şekilde Ebu Mansur künyesi ile de anılan 11 bu Türk kumandanı adına Müizzüddeve'nin Bağdad hâkimiyetinden, yani 334 (945–946) yılından sonra rastlamaktayız. Buna göre muhtemelen Horasan'dan Huzistan'a Müizzüddeve ile birlikte gelmiş olabilir. İyi bir asker olan Alptekin, Müizzüddeve tarafından azad edilmiş ve Büveyhl ordusunda başkumandan Sebüktekin'den sonra ikinci adam durumuna gelmiştir 12

Müizzüddeve Bağdad ve çevresine tamamen hâkim olduğu halde kuzeyde yaşayan Hamdanilerle sürekli çatışma halindeydi. 353 (964) yılında Müizzüddeve Bağdat'tan hareket edip Musul üzerine

varınca burayı, Diyar-Rabia ve er-Rahba'yı ele geçirmişti. Müizzüdevle bu seferi sırasında Alptekin'i er-Rahba'ya gönderip burayı Hamdanilere karşı korumasını istemişti.

Alptekin er-Rahba'ya yerleşmiş, Müizzüdevle de Diyar-Rabia'nın Beled ve Nusaybin gibi önemli şehirlerini ele geçirmeğe çalışırken Ebu Tağlib İbn Nasiruddevle tekrar Musul üzerine varıp Deyrül-Ala'da konaklamış, diğer taraftan kardeşi Hamdan da er-Rahba'ya giderek şehre saldırmıştı. Er-Rahba'da bulunan Alptekin, Hamdan İbn Nasiruddevle ile sava-

8 Mafizullah Kebir, The Buwayhid Dynasly oj Bağ Mad, Calcutta 1964, s. 31, 33, 135;
Heribert Busse, Chalif und Grosskonig, Beyrut 1969, s. 45, 48, 464. Ayrıca Ö. R. Doğrul, Abu'l-Farac Tarihinde kaydedilen «Alpethgan"ın da "Alptekin" olması gerektiği kanaatini belirtir. Abu'l-Farac, s. 269 not:2. Bu kanaatlere dayanarak biz de İbnü'l-Esir tercümesinde Alftekin, yerine «Alptekin" yazmayı tercih ettik. Bk. İbnü'l-Esir, el-Kiimil jil- Tarih, çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1987, VIII, 556 vd.

9 İbnü'l-Esir (IX, 650) Arapların Arslan Besasiri'nin de adını Arslan Fesasiri; "Besa" şır-rini "Fesa" diye kaydettiklerini gayet açık bir şekilde ifade eder.

10 İbn Hallikan, Vejiiyatı 'l-A 'yiin, IV, 54.

ii İbnü'l-Kalanısı, s.1 1; İbn Hallikan, aynı eser.

12 İbn Miskeveyh, II, 334.

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

Şıp onu mağlup ederek şehirden uzaklaştırmış ve burayı Hamdanilere karşı korumuştur 13:

Fakat daha sonra Müizzüdevle ile Ebu Tağlib arasında yapılan ~nlaşma gereği olarak er-Rahba Hamdanilere bırakılınca Müizzüdevle Alptekin' e mektup yazarak er-Rahba'dan çıkıp yanına gelmesini istedi 14.

Alptekin Müizzüdevle'nin ordusunda ikinci adam olarak Bağdad hakimiyeti döneminde hep emrinde bulunmuş, İmran ibn Şahin ve Hamdanilere karşı girişilen mücadelelerde ordu içindeki etkinliğini sürdürmüştü.

356 (967) yılında Müizzüdevle vefat edip yerine oğlu İzzüdevle Bahtiyar geçince bu yeni emir devlet yönetimini ihmal edip eğlenceye dalmış bundan dolayı da başkumandan Sebüktekin ile arası açılmıştı.

Bahriyar'ın Bağdad tahtına geçtiği yıl Samani orduların Ziyariler'den Veşmgir'in kumandası altında Rey üzerine yürümüşlerdi. Amcası Rüküdevle Bahtiyar'dan yardım kuvvetleri göndermesini isteyince Sebüktekin'i bir miktar askerle göndermeyi düşünmüş fakat Sebüktekin onun bu arzusuna uymamıştı. Buna bir hayli hiddetlenen Bahriyar zaten bir türlü anlaşılacakları Türklerin arasını bozmak ve aynı zamanda amcasına göndermeyi düşündüğü yardımcı kuvvetleri bir an evvel yola çıkarabilmek için bu ordunun kumandanlığına Alptekin'i getirmişti. Zira ifade ettiğimiz gibi Alptekin orduda rütbe itibarıyla Sebüktekin'den sonra geliyordu.

Alptekin bu ordunun başına geçip Rey'e doğru yola koyulmuş Rey yakınlarına kadar varmıştı. Fakat Horasan ordularının kumandanı Veşmgir bir kaza neticesi ölünce Rüküdevle tehlikeyi atlattığı ve Alptekin'in kumandası altında bölgeye gelen ordulara ihtiyaç kalmaması üzerine Alptekin Bağdad'a geri dönmüştü 15.

Bu dönemde ordunun ve dolayısıyla Türklerin başında Sebüktekin elHacib'i görüyoruz. Alptekin ileri gelen kumandanlardan olmasına rağmen başkumandanlık Sebüktekin'in elinde olduğu için adının olaylara fazla karışmadığı ve olaylarda pek etkili olmadığı müşahade edilmektedir. Fakat 364 yılı başlarında Sebüktekin'in ölümüyle Alptekin'in etkinliğini görmeye başlıyoruz.

13 İbn Miskeveyh, II, 205-206.

14 İbn Miskeveyh, II, 206. Er-Rahba sonraları Büveyhi emiri Azuddudevle tarafından 368(978) yılında Hamdaniler'den Ebu Tağlib'in elinden alınmıştır. bk. İbn Miskeveyh, II, 392; İbnü'l-Esir, VIII, 696.

15 İbn Miskeveyh II, 233-234; İbnü'l-Esir, VIII, 578.

Sebüktekin 24 Muharrem 364 (14 Ekim 974) Salı gecesini vefat edince 16 Türkler hep bir araya gelip birbirine kenetlenmiş ve hepsi Alptekin'in etrafında toplanıp ona bağlılıklarını ve itaatlerini bildirerek başlarına reis olarak seçmişlerdi. ·

O dönemlerde Büveyhi sarayında yaşamış bulunan İbn Miskeveyh Alptekin'in Türkler arasında büyük bir nüfuza sahip olduğunu, sayıldığını ve bundan dolayı da Sebüktekin'in vefatından sonra onu reisliğe seçtiklerini sarahetle kaydeder 17.

İbnü'l-Esir ise Bahtiyar'ın Sebüktekin'in ölümüne son derece sevindiğini, onun ölümüyle Türkler'in dağılacığını zannettiğini; fakat buna karşılık Türklerin eski birlik ve düzenlerini en mükemmel bir şekilde koruduğunu görünce tekrar üzüntüye kapıldığını kaydeder 18.

Bahtiyar Vasıt'ta Türkler'e karşı savaş hazırlıklarına başlamıştı. Türkler de Alptekin'in kumandası altında Vasıt'a Bahtiyar üzerine yü~yüp şehrin yakınında bir yerde karargah kurmuşlardı. Bu arada Alptekin Hamdan ibn Nasirüddeve'ye mektup yazıp Sebüktekin'in vefatını ve kendisinin onun yerine Türklerin başına geçtiğini bildirdi. Zira Sebüktekin hayatta iken, Ebu Tağlib ile Bahtiyar'ın ittifak akdetmeleri üzerine, kardeşi ile sürekli bir anlaşmazlık içinde olan Hamdan ibn Nasirüddeve de bu ittifaka karşılık Bahtiyar'ın düşmanı olan Sebüktekin'le ittifak halindeydi.

Sebüktekin'in Deyrül-Aklil'da vefatından sonra Alptekin müttetikleri Hamdan'a mektup yazınca Hamdan, başkumandanlarının vefatıyla Türkler'in dağılacığını ve Büveyhi Devleti bünyesinde hiçbir tesirlerinin olamayacağını, eriyip gideceklerini düşünerek bir taraftan Bahtiyar'a gizlice yazdığı mektupta onunla anlaşmış diğer taraftan Vasıt yolu üzerinde bulunan Alptekin'e de gönderdiği cevapta yakında yanına varacağını bildirmişti.

Türkler Alptekin'in kumandasında Bağdad'tan getirdikleri küçük gemilerle nehir yoluyla Vasıt'a ilerlerken, karadan da harekete geçmişlerdi.

Nehir yoluyla giden kuvvetlerin başında sözde müttetikleri Hamdan ibn

16 İbnü'l-Cevzi, el-Muntazam ji Tarihi'l-Mulük ve'l-Umem, Haydarabad 1938, VII, 77; İbn Kesir el-Bidaye ve'n-Nihaye, Beyrut 1966, XI, 282; İbn Haldun Kitabü'l-İber, Mısır 1284, III, 429; İbn Tağribirdi, IV, 108.

17 İbn Miskeveyh, II, 334.

18 İbnü'l-Esir, VIII, 645.

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

5

Nasirüddeve vardı. Fakat Vasıt yakınlarına varıp karargah kurduklarında Hamdan hemen ayrılıp Bahtiyar'ın tarafına geçti. Bahtiyar Hamdan'ı büyük bir merasimle karşılamış iki kuvvet bir araya gelince biri hayli güçlenmiş, buna karşılık Alptekin ve Türklerin ümitleri kırılmış ve maneviyatları'bozulmuştu 19.

Buna rağmen tekrar harekete geçerek ellerinde bulunan kayıkları yanyana getirip birbirine bağlayarak bir köprü kurmuşlardı. Karargahlarından hareket eden Alptekin ve Türkler yaptıkları bu köprüden nehri aşarak Bahtiyar'ın Vasıt'taki karargahına yakın bir yerde karargah kurdular ve çarpışmaya başladılar. Bahtiyar ile başlattıkları bu çatışmalar kısa aralıklarla tam elli gün müddetle sürdü. Bu müddet boyunca meydana gelen çarpışmalar hep Alptekin ve askerlerinin aleyhine sonuçlandı.

Bahtiyar Alptekin'in bu saldırılarında bir hayli zor günler geçirmiş büyük sıkıntılara düşer olmuştu. Dışarıdan gelecek yardımı sürekli bekleyip duran Bahtiyar amcasının oğlu Azududdeve'ye yazdığı mektubunda Türklerin kendisini nasıl kuşattığını Alptekin'in iktidarına son vermek üzere olduğunu şöyle dile getiriyordu:

"Eğer ben yenilip bitirileceksem gel sen beni ye, Paramparça edilmeden önce gel bana yetiş. 20.

Bahtiyar bu mektubunda yönetimin elinden gitmek üzere olduğunu bunun yabancılara gitmesindense amcasının oğlunun buna daha layık olduğunu ifade ediyordu.

Azududdeve, Bahtiyar'ın bu çağrılarına cevap verme hususunda bir ara tereddüt ettikten sonra Ebu'l-Feth ibn el-Amid'i yanına alarak Ahvaz'a varmıştı. Azududdeve'nin Ahvaz'a geldiğini haber alan Alptekin enGi.şeye kapılarak Bağdad'a doğru yola çıkmış ve merkeze dönüp burayı dinde bulundurmayı tercih etmişti. O Bağdad'ı arkasına alıp Diyilla'da savaşmayı düşünmüş ve planını buna göre hazırlamıştı. 21.

Alptekin'in Vasıt üzerine yürümesinden sonra Bağdad'ın boş kaldığını gören Hamdanı emiri Ebu Tağlib Bağdad'a varıp buradan büyük miktar-

19 İbn ~fiskeveyh, II, 334-335· 20 Bu beyinn Hz. Osman'ın muhasara edildiği günlerde Hz. Ali'ye yazdığı bir mektubunda kaydedildiği rivayet edilir. bk. İbn Miskeveyh, II, 336, 21 İbn Miskeveyh, II, 338; İbnü'l-Esir, VIII, 648. Gerdizi Ebu Said Abdulhay «eynü'[Ahoor, Tahran 1347, s.88) ile İbnü'l-kaHinisi (s. i i) Alptekin kumandasındaki Türklerin Büveyhi'ler'e karşı olan mücadelesinden çok kısa bir şekilde bahsederler.

6

AHMET AGIRAKÇA

da eşya alıp. Musul'a göndermişti. Fakat Alptekin'in tekrar Bağdad'a döndüğünü haber alan Ebu Tağlib derhal şehri boşaltarak Daru'l-HiUife' den ayrılıp Musul'a kendi merkezine geri dönmüştü. Zira Alptekin, Bağdad üzerine gelince dört yüz kadar Türk askerini· öncü kuvvet olarak önden gönderip Ebu Tağlib'i şehirden çıkarmalarını istemiş, bu öncü kuvvetler şehre varmadan evvel Ebu Tağlib Musul'a doğru yola koyulmuştu. Bir taraftan Ebu Tağlib'in, bir taraftan Alptekin ve adamlarının diğer taraftan Bahtiyar'ın teşvikleriyle Irak'ın büyük kabilelerinden biri olan Şeybanoğulları'nın baskın ve yağmalarına hedef olan Bağdad bu sıralarda harebeye dönmüş, halkı perişan olmuş ve fiyatların bir hayli yükselmesi ve meydana gelen pahalılıkla iktisadi hayat fele olmuştu.

Buna rağmen halk pahalılığa aldırış etmiyor, çatışmaların dinmesini istiyordu.

Alptekin'in Bağdad'a gelmesi üzerine Bahtiyar Aynü't-Temr halkından olan Dabbe ibn Muhammed'e mektuplar yazarak Bağdad ve çevresine akınlar yapmasını ve gelecek her türlü yiyecek maddesinin şehre ulaşmasına engel olmasını emretmişti 22.

Diğer taraftan Bağdad'tan ayrılıp Musul'a giden Ebu Tağlib de sürekli olarak Bağdad'a ulaşacak gıda mad9elerinin varmasını engelledi.

Böylece onlar dört bir yandan Alptekin'i sıkıştırmağa başlamışlardı.

Azududdevle yanındakilerle birlikte Bağdad üzerine yürüyün ce Alptekin ve yanındaki Türkler Diyara nehri ile Medain arasında bir yere varıp karargahlarını kurdular. Azududdevle de Deyru'l-Akiil'a gelip burada ordusunu intizama sokarak en yakın adamlarıyla ordusunun merkezinde yer

almış, sağ kanatta Ebu'l-Feth İbnü'l-Amid'i sol kanatta da Ebu İshak İbrahim ibn Muizzüddeve'yi Muhammed ibn Bakıyye ile birlikte görevlendirmişti. Ordu Medain'e vardığında Alptekin'in Diyala yakınlarında olduğu haberini aldı.

Alptekin ise Diyala nehri üzerinde bir köprü kurarak karşı tarafa geçmiş ve buradaki geniş arazide rahat hareket edebileceğini düşünmüştü 23.

Azududdevle, Diyala yakınlarına geldiğinde Alptekin'in karargahını kurup askerlerini savaş nizamına soktuğunu ve bütün birliklerinin hazır olduğunu gördü. Nihayet Azududdevle de ordusu ile bu geniş araziye varmış ve iki ordu karşı karşıya gelmişti 24.

22 İbn Miskeveyh, II, 339; İbnü'l-Esir, VIII, 649; İbn Kesir Xi, 279-280.

23 İbn Miskeveyh, II, 339; İbnü'l-Esir, VIII, 649.

24 İbn Miskeveyh (II, 338) kendisinin de bu savaşa gelen Ebu'l-Feth İbnü'l-Adim ile birlikte Rey'den geldiğini ve bu olayları bizzat müşahade ettiğini kaydeder.

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

7

İki taraf arasında 14 Cemaziyelleve 364 (30 Ocak 975) günü başlayan şiddetli bir savaş cereyan etti. Savaşın ilk anlarında Azududdevle'nin sol kanat kuvvetlerini oluşturan Bahtiyar'ın askerleri Alptekin ve Türkler üzerine hücumla geçti ise de geri püskürtülmüştü. Fakat Azududdevle büyük bir hamle ile saldırıya geçince Alptekin ve Türkler buna karşı direnme imkanı bulamayıp geri çekilmeye başlamış ve daha önce Diyala nehri üzerinde kayıklardan kurdukları köprüden geçmeğe çalışırken meydana gelen büyük izdiham neticesinde bir çok kimse nehre düşmüş, hayatını kaybetmişti. Kaçanlar geride bıraktıklarını düşünmeksizin canlarını kurtarmağa bakıyorlardı. Gecenin bastırmasıyla karanlıkta saldıran Azududdevle'nin askerleri Türkler'den ve yanlarında bulunanlardan çok kimseyi kılıçtan geçirmişlerdi. Azududdevle askerlerini Türkler'in karargahlarını yağmalamayla serbest bırakmış, onlar da Türkler'in hemen hemen herşeyini ele geçirmişlerdi 25.

Alptekin ve yanındaki Türkler savaş alanından çekilerek Tekrit'e doğru gidince Azududdevle de Bağdad yakınlarına giderek karargahını şehir dışında kurmuş ve Alptekin'in kesin olarak Tekrit'e gittiğini öğrenince Bağdad'a girmişti. Alptekin bu yenilgiden sonra Tekrit'e giderken yanında bulunan Halife et-Tayî' de götürmüştü. Alptekin Halife'yi alıp Dimaşk'a gitmeyi tasarlamış ve bunu

et-Tayi'e teklif etmişti. Fakat Halife şimdilik bunun mümkün olmadığını, Alptekin'in yenik duruma düşmesiyle çok zayıf olduğunu, kendisi Bağdad'a dönüp güç kazandığı takdirde ona yardım edeceğine söz vermişti. Azududdevle Halife'yi Bağdad'a getirmek için bir hayli uğraşmış ve nihayet 8 Receb 364 (24 Mart 975) günü Halife nehir yoluyla Bağdad'a getirilip büyük bir merasimle sarayına yerleştirilmişti.

Diğer taraftan Sebüktekin'in sarayına yerleşen Azududdevle burayı tamamen hakimiyetine almak niyetinde olup bunun planlarını kurmuş ve nihayet 26 Cemaziyelahir 364 (13 Mart 975) günü amcasının oğlu Bahtiyar'ı tutuklatmıştı 26.

Bu arada Bağdad'ta bir iktidar mücadelesi sürerken Diyala'da mağlup olan Alptekin en samimi ve yakın adamlarıyla birlikte Irak'tan ayrılarak Hıms'a gitmiş ve Hıms yakınlarında bir yerde karargah kurmuştu. 27

Alptekin'in Hıms yakınlarına geldiğini öğrenden Mısır Fatımi halifesine bağlı kumandanlardan Zalim ibn Mevhfib el Ukayli derhal üye-

25 İbn Miskeveyh, II, 340-341; İbnü'l-Esir, VIII, 649-650, Ebu'l-Fida Tarih, II, i IS.

26 İbn Miskeveyh, II, 342-343; İbnü'l-Esir, VIII, 650.

27 İbnü'l-Kalanisi, s. i i

8

AHMET AGIRAKÇA

rine yürümüş fakat ona karşı bir başarı elde etmeyince geri dönmüştü.

Alptekin Suriye'de elde ettiği bu ilk başarısından sonra Hıms dolaylarından ayrılarak Dımaşk üzerine yürümüş ve şehrin dış varoşlarında bir yerde askerleriyle birlikte karargah kurmuştu.

Alptekin'in Dımaşk yakınlarına gelip karargah kurduğu günlerde şehrin valisi Reyyan el-Hadim idi. Reyyan Dımaşk valiliğine Fatımi halifesi el-Muiz Lidinillah 28 (931-975) tarafından tayin edilmiş olup o tarihte şehrin Fatımilerin elinde olduğunu görüyoruz 29.

Dımaşk'ta o sıralarda çok büyük karışıklıklar meydana gelmiş, bu karışıklıklar şehrin hayatına tamamen hakim olmuş ve yöneticilerin halk üzerinde herhangi bir otoriteleri kalmamıştı. Alptekin et-Türki Dımaşk yakınlarına gelip şehir dışında karargah kurunca Dımaşk'ın yaşlıları ve eşrafından ileri gelen bazı kimseler yanına varmış, buraya gelişinden dolayı memnun olduklarını bildirerek yanlarında ve şehirlerinde askerleriyle birlikte ikamet etmelerini ve şehrin yönetimini eline almasını istemişlerdi 30.

Dımaşk halkı ile Alptekin arasında müşterek bir husus vardı. Her iki taraf da ehl-i sünnetten olup ikisinde Şu düşmanları vardı. Alptekin Bağdad'da Şu Büveyhilerle çatışmış ve bu çatışmalar sonunda Irak'ı terketmek zorunda kalmıştı. Dımaşk halkı da Mısır Şu Fatımi devleti ile sürekli mücadele halindeydiler. İşte aralarındaki bu müştereklik onları birbirine yaklaştırmıştı.

Dımaşklılar Alptekin'i şehirlere yerleşmeğe davet ederken Mısırlı yöneticilerle aralarında itikadı ihtilafların bulunduğunu ve bundan dolayı kendilerine yardım ettiği takdirde Fadımlerin Dımaşk hakimiyetine birlikte son verebileceklerini ifade etmişlerdi. Gerçekten Mısırlı yöneticilerle Dımaşk halkı arasındaki itikad farklılıklarından ve Şİllerin kendilerine uygulamış oldukları zulümden dolayı aralarında düşmanlık vardı. Bu sebeple Dımaşklılar Alptekin'den Mısırlıların bu zulmünü sona erdirmesi için Dımaşk'a gelip yerleşmesini rica etmişlerdi 31.

Alptekin Dımaşklıların bu tekliflerine olumlu cevap vererek kendisine itaat edip bu hususta yardım edeceklerine dair yemin etmelerini istedi.

28 El-Müizz Lidinillah el-Alevi Ebu Temim Ma'add b.İsmail el-Mansur (931-97S).

29 İbnü'l-Esir, VIII, 6S6; Ebu'l-Fida, II, i LS.

30 Geniş bilgi için bk. İbnü'l-Kalanisi, s.4-10.

31 İbnü'l-Kalanisi S.I 1-12; İbnü'l-Esir; İbn Kesir ve Ebu'l-Fida aynı yerler.

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

etmişti. Bu karşılıklı yemin ve anlaşmalardan sonra Alptekin Dımaşk'a girdi, Fihimi Devleti temsilcisi ve valisi olan

#

Reyyan el-Hadi m de şehri terketmiş ve böylece bir müddetten beri Alevi Fatimi halifesi adına okutulan hutbe artık Şa'ban 364 (Nisan-Mayıs 975) tarihinden itibaren Abbasi Halifesi et-Tayi' Lillah adına okunmağa başlanmıştı 32.

Alptekin Dımaşk'a girdikten sonra burada devam etmekte olan karışıklık ve fesatları önlemiş, yönetimi tamamen ele geçirip şehrin bütün işlerini yolu~a koymuş ve halk ondan çekinmeğe ve ona karşı bir saygı duymağa başlamıştı. Bu sıralarda bedevi Araplardan bir grup, şehir çevresinde bazı yerleri ve civar köyleri istila edip etrafta karışıklık çıkarıyor, sağa sola saldırıp yağma yapıyor ve halka karşı büyük zulümlere girişiyorlardı.

Alptekin bunlar üzerine yürüyerek onlardan çok kimseyi öldüp şehir civanndan uzaklaştırmıştı 33.

Şehri ele geçirme ve etrafını da hakimiyeti altına alma hususunda mükemmel bir cesaret ortaya koyduğu gibi kendisinin gücünü de ispatlamış, her türlü güzel tedbirleri almakla varlığını Dımaşklılara tam anlamıyla kabul ettirmişti. Böylece Dımaşklılar da Alptekin' e bağlılıklarını bildirerek itaat etmiş ve etrafında kalabalık kitleler halinde toplanmışlardı. Alptekin'in gücü ve adamları arttığı gibi elindeki malları da çoğalmış ve Dımaşk'a iyice yerleşmişti 34.

Alptekin bu durumu ile hutbelerde sadece Abbasi Halifesinin adını zekretmek suretiyle bağımsız bir emir durumuna gelmişti. Zira Fatimilerin Dımaşk'taki bütün hakimiyetlerine son vermiş; Bağdad'da hüküm süren Büveyhilere karşı zaten düşmanca bir tavır içinde olduğundan Dımaşk ve çevresinde yalnız onun sözü geçer olmuştu.

Alptekin Dımaşk'ta iyice yerleştikten sonra Mısır Fatimi Halifesi elMuizz ile mektuplaşarak ona itaat ettiğini ifadeyle şerrinden korunmağa çalışmıştı. Fatlmi halifesi el-Muizz de Alptekin'e gönderdiği cevabi mektupta bu itaat ve bağlılığından dolayı teşekkür ediyor ve hil'at giydirerek tekrar Dımaşk'a vali olarak göndermek üzere Mısır'a gelmesini istiyor ve onu resmen davet ediyordu. Ancak Alptekin ona pek güvenmediği için

32 İbnü'l-Esir, VIII, 657; Ebu'l-fida, aynı yer.

33 İbnü'l-Kaliinisi S.II-12; İbnü'l-Esir, VIII, 657; İbn Kesir, XI, 280-281; Ebu'l-fidii, aynı yer.

LO

AHMET AÇIRAKÇA

Mısır'a gitmeğe yanaşmamıştı. Alptekin'in Mısır'a gitmekten çekinmesi ve bu davete icabet etmemesi üzerine el-Muizz derhal Dimaşk'a sevkedilmek üzere bir ordu hazırlanması için gerekli çalışmalara başlamıştı.

Fakat tam bu sıralarda el-Muizz hastalanıp vefat etmiş 35 ve yerine oğlu el-Aziz Billah geçmiş, Alptekin bu tehlikeden şimdilik kurtulmuştu 36

Bu sırada Bizans imparatoru İoannes Çimişkes 975 yılında büyük bir ordu ile Suriye üzerine yürüyüp Hums (Emesa)'ı Emir Ebu Bekr İbnü'z-Zeyyad'ın elinden aldı.³⁷ İbnü'z-Zeyyad,. Bizans İmparatoruna itaat etmek zorunda kaldığı gibi, İoannes'un Dimaşk üzerine gitmeğe niyeti olduğunu görünce Dimaşk Emiri Alptekin'e mektup yazıp, Bizans ordularının kalabalıklığını ve buna karşı koymanın imkansızlığını bildirdi. Ayrıca İbnü'z-Zeyyad bu mektubunda Alptekin'e yapılabilecek en doğru hakeretin İmparatora itaat etmek olduğunu tavsiye etti.

Bunun üzerine şehrin ileri gelenleri ile durumu görüşen Alptekin halkın selameti için İbnü'z-Zeyyad'ın tavsiyelerine uymanın tek çıkar yol olduğunu gördüler. nitekim Alptekin İbnü'z-Zeyyad aracılığıyla İmparator'a itaat mektubu gönderdi.

Dimaşk Emiri Alptekin'in bu itaatini kabul eden İmparator İoannes Çimişkes onlara eman verip bir haç gönderdi. İbnü'z-Zeyyad Eman işareti olan bu kutsal haç'ı Tarsus'taki Umerasından EdDimaşk1 diye tanınan bir emiri ile Alptekin'e yolladı. İbnü'z-Zeyyad'ın tavsiyeleri üzerine Alptekin üçyüz atlı ile birlikte İoannes Çimişkes'in huzuruna gitti. Yine İbnü'z-Zeyyad'ın aracılığı ile Alptekin Bizans İmparatoru'na yılda üçyüz bin dirhem harac ödeyecekti.

İmparator Dimaşk'ı görmek üzere şehre geldi. O Dimaşk varoşlarına vardığında halktan büyük izzet ve ikram görünce halka eziyet vermemek ve şehirde fazla tahribat yapmamak için askerinin Dimaşk'a girmesine müsaade etmedi.

34 İbnü'l-kalanisi S.I 1-12.

35 İbnü'l-Kalanisi, (S.I4-) ve İbnü'l-Esir (VIII, 662), el-Muizz'in 17 Rebiülevvel, 365(24Aralık 975) tarihinde vefat ettiğini söylerken, Ebu'l-Fida (II, i 15) ise bir ay önce 17 Rebiülevvel (24- Kasım

975) te vefat ettiğini kaydeder. H. A. R. Gibb (el-Muizz Lidinillah mad., İA) ise i i Rebiunııir 365 (18 Aralık 975) te vefat ettiğini belirtir.

36 İbnü'I-Esir, VIII, 657; İbn Kesir, XI, 281; Ebu'I-Fida, II, 115.

37 G.Ostrogorsky, Biçans D~leti Tarihi, çev. F.İlltan, Ankara 1981, s.275-276.

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

11

Alptekin ve Dimaşk'ın ileri gelenleri halktan İmparatora ödenmek üzere kararlaştırılan haracı³⁸ topladıktan sonra getirip İmparator'a takdim ettiler. Alptekin harac'ı İmparator'a teslim etmek üzere gittiğinde Tar-

..

sus'lu askerlerin İmparator önünde ok ve mızrak gösterisi yaptıklarını gördü.

Alptekin'i dimaşklı heyet ile İmparator'un karargahına geldiğini haber alan Ebu Bekr İbnü'z-Zeyyad hemen onun yanına gidip İmparator'a karşı mutevazi davranmasını ve iltifat etmesini tavsiye etti. Bu tavsiyeye uyan Alptekin karargaha yaklaştığında atından inip İmparator'un huzuruna yaya olarak yürüdü. Alptekin, İbnü'z-Zeyyad ve Dimaşklılar İoannes Çimişkes'in huzuruna varınca yeri öpüp onu defalarca selamladılar.³⁹ İmparator bu davranıştan çok memnun oldu.

İoannes Çimişkes asker kökenli olduğu için askeri gösterilerden hoşlanırdı. Alptekin ve İbnü'z-Zeyyad onun huzurunda bir mızrak gösterisi yaptılar. İmparator Alptekin'in iyi bir asker olduğunu gördü ve mızrak gösterisini beğenip ona iltifat ederek bir çok ikramlarda bulundu. Ayrıca ondan almayı kararlaştırdığı haracı bağışladı. Bunun üzerine Alptekin tekrar atından inerek yer öpüp ona teşekkür etti.

İmparator Dimaşk yakınlarından ayrılıp geri döndüğünde Alptekin onunla birlikte yürü mü Ş ve bu yürüyüş esnasında hep mızrak gösterisi yapmıştı. Buna çok sevinen imparator da atından inip onu huzuruna kabul ederek hil'at giydirdi ve Alptekin'den bindiği atı ve kullandığı mızrağı \ kendisine hediye etmesini istedi. Alptekin bu attan başka iyice donatılıp süslenmiş yirmi at daha hediye olarak vermek istediye de İmparator bunlar için teşekkür edip adarı iade etti ve Alptekin'e hil'ader

giydirdi, mücevherler, gümüşten yapılmış çanaklar ve iyi cins katırlar hediye etti 40.

Alptekin İmparatorun bölgeden ayrılması ve Fatımi Halifesi el-Muizz'in vefatı üzerine bu iki hükümdardan gelecek tehlikeden uzak ve emin olmakla kalmamış Fatimilerin elinde bulunan sahil şeridine saldırmıştı. Sayda'yı muhasara altına alan Alptekin şehirde bulunan vali Ebü'l Feth İbnü's-Şeyh ve Zalim ibn Mevhib el-Ukayll ile çarpışmalara girişmişti. Sayda valisi İbnü's-Şeyh ile Fatimilerin Mağribli kumandanlarından olan

38 Yukanda ifade ettiğimiz gibi İbnü'l-Kalānisi (s.13) üçyüz bin dirhem; Gregory Ebu'l-Farac Barhebraeus (s.270) da "üçyüz bin ruze" diye kaydederler.

39 İbnü'l-Kalanisi, s. 13.

40 İbnü'l-Kalanisi, s. 14; Ebu'l-Farac Tarihi, s. 270.

12

AHMET AGIRAKÇA

Zalim ibn Mevhub el-Ukayli ellerinde bulunan büyük kalabalık ordulara güvenerek şehirden dışarı çıkıp Alptekin ve askerleri üzerine saldırıya geçtiler. Alptekin geriye çekilme hareketiyle onları üzerine çekmiş ve şehirden uzaklaşmalarını sağlamıştı. Sonra birden hücumla geçen Alptekin onları kılıçtan geçirmiş ve dört bin kadar askerlerini öldürmüştü. Alptekin, Sayda önlerinde elde ettiği bu başarısından sonra kendine daha da güvenip Akka'yı ele geçirmeyi düşünmüş fakat oraya doğru yöneldiği halde Taberiyye üzerine giderek burada da Mısır askerlerine karşı aynı zaferi elde etmiş ve Dımaşk'a geri dönmüştü.

El-Aziz Billah babasının yaptığı gibi Alptekin'e mektuplar yazarak kendisine bağlandığı takdirde büyük mükafatlar vermeyi taahhüd ediyor ve bey' at etmesini istiyordu. Alptekin ise daha önce yaptığı gibi aksine elAziz'e gönderdiği cevapta çok sert bir üslup kullanmış, bu isteklerini red etmiş ve ona şöyle yazmıştı:

"Bu benim kendi gücüm ve kılıcım ile aldığım bir şehirdir. Yönetiminde hiç kimseyi ortak etmem. Hiç kimseye itaat etmem ve bana verilecek emirleri de kabul etmem." 41

Hitimi Halifesi el-Aziz Billah ordularının Suriye'de aldığı yenilgiyi ve Alptekin'in başarılarını haber alınca veziri Yahudi muhtedisi olan Ya'kub ibn Killis ile bu hususu danışarak ne yapması gerektiğini sormuş, veziri de ona Fatimilerin en büyük kumandanlarından biri olan Cevher kumandası altında bir orduyu Suriye ve özellikle Dımaşk üzerine göndermesini tavsiye etmişti. El-Aziz hemen harekete geçip Cevher kumandasında bir orduyu teçhiz ederek yola çıkardı.

Diğer taraftan Alptekin, Mısır ordusunun başkumandanı Cevher'in üzerine geldiğini haber alınca Dımaşk halkını toplayarak onlara şöyle hitapta bulundu:

"Biliyorsunuz ki ben sizin küçüğünüzden ve büyüğünüzden gelen teklifler üzerine sizin şehrinize gelip yönetiminizi üstlendim. Bir müddet sonra buradan çekip gitmek üzere iken işte bu durumla karşı karşıya gelmiş bulunuyorsunuz. Benim yüzümden size herhangi bir musibetin gelip çatmasını, başınıza bir felaketin gelmesini istemiyorum. Bunun için de iyisi mi ben buradan ayrıлып gideyim." Dımaşklılar ise ona şu şekilde karşılık vermişlerdi:

4\ İbnü'l-Kalanisi, s.15

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

"Senin buradan ayrılmaya asla müsaade etmeyiz. Biz mallarımızı ve canlarımızı senin yoluna vermeğe ve sana sonuna kadar yardım edip yanında yer almağa hazırız." Dımaşklılar'ın bu sözleri üzerine Alptekin onlara bu hususta yemin ettirmiş ve Dımaşk'ta ikamet etmeğe devam etmişti. Nihayet 365 yılı Zilkade (976 Temmuz) ayında Cevher kalabalık bir Mısır ordusuyla hareket ederek Dımaşk'a yaklaşınca el-Aziz'den aldığı bir em an mektubu, hil'at ve hediyeleri Alptekin'e ulaştırmak ve onunla sulh akdetmek istemişti. Alptekin de sulhtan yana bir tavır takınıp Cevher ile anlaşmak niyetinde olduğunu fakat Dımaşk halkının FMimilere karşı olan tutumlarından dolayı buna yanaşamadığını belirtmişti. Cevher de Alptekin'in savaşmak arzusunda olduğunu gelen mektuptan sezince Dımaşk dolaylarına gelerek şehri muhasara altına aldı⁴². Ancak Alptekin ve ona yardımda bulunanlardan muazzam bir mukavemet görünce ne yapacağını şaşırılmış ve bu şekilde her iki taraftan da çok kimse öldürölmek suretiyle muhasara iki ay sürmüştü⁴³.

Dımaşklılar Fatimi ordularının muhasarasının bir hayli sürüp gittiğini görünce Alptekin'e el-Hasan b. Ahmed el-Karmatı ile mektuplaşıp ondan yardım istemesini tavsiye etmişlerdi. Bu tavsiyeye uyan Alptekin Karmatılara haber göndermiş, Karmatı reisi el Hasan b. Ahmed de el-Ahsa' (Lahsa)'dan hareket ederek Dımaşk'a doğru yola koyulmuştu. Dımaşk'a yaklaşınca Cevher iki düşman arasında kalmamak için yedi aydan beri sürüp gitmekte olan muhasarayı kaldırarak geri çekilmişti. Karmad Dımaşk'a vanp Alptekin ile bir araya gelmiş ve birbirlerine yardım edeceklerine dair karşılıklı yemin edip söz vererek Cevher'in peşine düşmüşlerdi. Alptekin ile Karmatı askerleri Cevher'e er-Remle'de yetişmiş, o da er-Remle'nin dışında konaklayarak bütün ağırlıklarını Askalan'a göndermişti. Çok geçmeden her iki taraf çarpışmalara geçtiler. Alptekin ve Karmadilerin Suriye Arapları ile diğerlerinden yaya ve süvarî olarak elli bin kişilik bir orduları vardı. Er-Remle'nin üç fersah mesafede et-Tavahın nehri sahilinde konaklamışlardı. Bu nehirden er-Remle'ye içme suyu gidiyordu. Alptekin Şehrin içme suyunu kesince Cevher kuyularda ve samışlarda birikmiş bulunan yağmur suyunu kullanmak zorunda kaldı, fakat bu suyun yetmeyeceğini ve bu şekilde onlara karşı koyamayacağını anlayan Cevher geceleyin Remle' den ayrılıp sabaha karşı Askalan'a gitti. Cevher'in Askalan'a gitmesi üzerine Alptekin ve Karmatiler onu takip ederek burada da muhasara et-

42 İbnü'l-Kaliinisi, s.16 43 İbnü'l-Kalanisi, s.16; İbnü'l-Esir, VIII. 658-659

AHMET A(İRAKÇA

tiler. Muhasara bir hayli uzun sürünce Cevher'in elindeki erzak ve zahiresi hayli azalmıştı. Mevsim de kış olduğu için Mısır' dan veya başka bir yerden deniz yoluyla buraya yardım ulaşması da mümkün değildi. Büyük sıkıntılara düşen Cevher ve askerleri leş yemek zorunda kalmışlar, pahalılık almış yürümüştü; beş rıtlı ekmeğin iki Mısır dinarına yükselmişti.

Cevher bu sıkıntılara düşünce Alptekin ile mektuplaşarak onu anlaşma ve itaate davet edip kendisine çok miktarda mal vermeyi teklif etmişti.

Alptekin bu teklifleri kabule yanaşınca Karmatı reisi onu bundan alıkoyuyor ve sürekli Cevher ile korkutuyordu. Böylece Cevher büyük sıkıntılara düşmüştü, neredeyse askerleriyle birlikte yok olmakla karşı karşıya gelmiş bulunuyordu. Nihayet Alptekin ile bir araya gelip konuşmayı teklif etmiş ve ona bu hususta haber göndermişti. İki komutan atlarının üzerinde görüştiler. Cevher şöyle dedi: "İslam'ın, değerli dinin bizi bir araya getirip birliğimizi sağladığını çok iyi biliyorsun. Bu fitne

ve karışıklıklar da bir hayli uzun sürüp gitti. Bu savaşımız sırasında çok kan dökülüp bir hayli mal yağmalandı ve yarın bütün bu hususta Allah huzurunda sorumlu olacak olan ikimiziz. Ben seni barışa, anlaşmaya davet edip çok miktarda mal vermeyi teklif ettiğim halde buna yanaşmayıp fitneyi ve savaşın ateşini körüklerneye devam ettin. Allah da seni bu hususta mutlaka sorguya çekecektir. Kendi vicdanına sor, ayrıca başkalarının görüşüne uymaktan ziyade kendi görüşüne uymayı tercih et."

Alptekin Cevher' e şöyle karşılık verdi: "Yemin ederim ki senin bu söylediklerine güveniyor ve doğrusunun da bu olduğunu biliyorum. Seninle bu hususu görüşüp bu şekilde çözüme bağlamayı ben de arzu etmekteyim; fakat bana teklif ettiğin bu hususa uyamıyorum, zira beni muhasara altına alıp sıkıştırmandan dolayı kendisine muhtaç olduğum Karman reisi beni bundan alıkoyuyor ve ben de senin yüzünden onu idare ediptekliflerine uymak zorunda kalıyorum." Cevher de: "Eğer durum aynen söylediğin gibi ise ben de seni tasvip ediyorum. Senin şahsına güveniyorum, çünkü senin sadakatın, kahramanlığın ve gayretin bunu bana göstermektedir. Ama durumlar bizi bir hayli sıkıştırmış bulunuyor, bu durumda bana ve yanımda bulunan Müslümanlara minnet ederek bizi kurtarmanı istiyorum. Şayet bize buradan çıkma imkanı verirsen halifenin yanına geri döner, sana bir hayli teşekkürde bulunur, yaptığın iyiliği ona anlatırım. İşte bu davranışınla da akıtılacak kanlara engel olmuş, gayet takdir edilen bir harekette bulunmuş olacaksın." şeklinde cevap vermişti 44.

44 İbnü'l-Kalanısı, s.17; İbnü'l-Esir, VIII, 659.

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

15

Alptekin Cevher'in bu teklifine olumlu cevap verip ona vefakarlık göstereceğine dair yemin etmiş ve hatta yüzüğünü Cevher'e eman nişanı olarak vermiş, geri dönüp el-Karmatı'ye durumu bildirmişti. El-Karmatlı ona: "Bununla hayata düştün; Cevher kurnaz ve hilekarın biridir, mutlaka geri dönüp halifesiyle görüşecek ve büyük ordularla, ikimizin de karşı koyamayacağı kuwetlerle üzerimize gelecek. Şu anda yapılacak en isabetli iş, onları açlığa mahkûm edip geri kalanlarını da kılıçtan geçirmektir." Ancak Alptekin buna yanaşmayıp Karmatı'ye şöyle demişti: "Ben verdiğim sözden dönemem." Böylece Cevher'in buradan çekip gitmesine izin verdi.

Cevher de yanındakilerle birlikte Mısır'a vardı. Fatımı halifesi el-Aziz ile görüşüp durumu ona teferruatla anlatmış ve şöyle demişti: "Eğer bizzat kendin bunlar üzerine yürümek istiyorsan buyur git, yoksa benim peşimden buraya gelebilirler." el-Aziz hemen harekete geçerek büyük paralar harcayıp kalabalık bir asker toplamış ve ordularının başına tekrar Cevher'i geçirerek bizzat kendisi de Alptekin üzerine gitmek için harekete geçmişti.

El-Aziz' in üzerlerine geldiğini haber alan Alptekin ile Karmatlı reisi er-Remle'ye doğru hareket ettiler. Etraflarına toplanan bedevî Araplardan ve diğerlerinden bir hayli kalabalık bir ordu oluşturmuşlardı. Diğer taraftan Fatımı halifesi el-Aziz de gelip Remle'nin varoşlarında İbnü's-serh köşkü yakınlarında konakladı, Alptekin ve adamları da ona yakın bir yerde Birketü'l-Hayzeran'a karargah kurdular. Nihayet 367 yılı Muharrem (977 Ağustos-Eylül) ayında karşı karşıya gelen bu iki ordu savaş düzenine girmiş ve çarpışmalara başlamışlardı. El-Aziz Alptekin'in savaşta gösterdiği cesaret ve kahramanlığını bir hayli beğendiğinden hemen o anda bir elçi ile haber gönderip yanına çağırılmış, itaatine girdiği takdirde kendisine her türlü imkanı hazırlayarak ordusuna başkumandan tayin edeceğini, devletinde onu danışman yapacağını, bütün Suriye'yi verip ordularına sipehsalar tayin edeceğini, söyleyeceği her söze ve tavsiye edeceği her hususa uyacağını bildirmişti. Numeyre er-Rukarn adındaki elçi Alptekin'e el-Aziz' den bu teklifleri getirince atından inerek her iki ordu arasında durup yeri öpmüş ve el-Aziz'in elçisine şöyle demişti: "Müminlerin emirine söyle; eğer bu teklif daha ewel bana yapılmış olsaydı süratle gider, bu teklifi kabul edip ona intisab ederek itaatine girerdim, fakat şimdi artık mümkün değil. Gördüğün gibi gelişmeler tamamen ayrı istikamette vuku bulmuştur." Sonra Alptekin büyük bir hamle ile karşı tarafın sol kuvvetleri üzerine hücumu geçerek bir çok kimseyi öldürmüştü. Bunu gören Fatımı halifesi el-Aziz merkezden hareketle karşı tarafa hücumu geçmiş ve sağ kanat kuvvetlerinin de hamle yapmalarını emretmişti. Fatımı ordusu bu şekilde

16

AHMET AGIRAKÇA

hamle ile savaşa gmnce, Karmatlı ve Alptekin kuvvetleri yenilerek geriye çekilmeğe başlamış, Fatımı ordusu da onların taraftarlarını kılıçtan geçirmeye birçok kimseyi katletmeğe devam etmiş ve rivayete göre Alptekin'in adamlarından yirmi bin kişinin hayatına kıymışlardı 45. .

Seferden sonra Fatimi halifesi el-Aziz karargahındaki çadırlarına gelip konaklamış ve tutuklanan esirler huzura getirilmişti. Esir getiren her askere mukafat olarak çeşitli hediyeler vermiş, Alptekin'i yakalayıp getirene yüz bin dinar vereceğini de ilan etmişti. Ancak Alptekin büyük bir sür'atle geriye doğru çekildi, fakat yolda bir hayli bitkin düştü. Alptekin bu şekilde yolurda devam ederken daha evvel aralarında bir arkadaşlık ve tanışıklık olan el-Mufric b. Dağfil b.el-Cerrah et-Tai ile karşılaşmış ve ondan su istemişti. Alptekin'e su veren el-Mufric onu Lebne köyündeki evine götürmüş, yemek yedirip izzet ve ikramda bulunarak evde tutmuş ve hemen el-Aziz' in yanına gidip Alptekin'i esir aldığını bildirerek takdir edilen mükafaatı istemişti. El-Aziz de daha evvel Alptekin'i esir edene vereceğini vaat ettiği hediye el-Mufric b. Dağfil'e takdim etmiş ve Alptekin'i teslim edecek kimselerle geri gelmişlerdi. Alptekin'i alıp yanına götürdüklerinde Alptekin, el-Aziz' in kendisini kesinlikle öldüreceğini düşünmekte idi. Ancak tam aksine Alptekin'e en aşm şekilde izzet ve ikramda bulunmuştu.

Buna karşı Alptekin bir hayli mahçup olmuş, ama bunlarla da yetinmeyen el-Aziz Alptekin'e derhal çadır kurulmasını ve daha evvel hizmet eden adamlarının tekrar verilmesini emretmiş, böylece Alptekin eski yaşantısından hiç bir şey kaybetmeden hayatını sürdürmeğe başlamıştı. Hatta bunlara ilave olarak el-Aziz Alptekin'e benzeri görülmemiş mükemmel hediyeler ve mallar takdim ederek ona bir taht kurdurmuş fakat Alptekin bu tahta oturmamıştı. Bir müddet sonra el-Aziz' in katibi Eminü'd-Devle elHasan b.el-Gammar, kumandan Cevher'le bir grup hizmetçi ellerinde taşıdıkları hil'atleri getirip el-Aziz'in onu affettiğini bildirdiler. Alptekin tekrar el-Aziz' e teşekkürlerini sunup ona dua etti. Ayrıca Alptekin Cevher'e ve katib el-Hasan b.Gammar'a da teşekkürlerini sundu. Cevher ve diğerleri el-Aziz' in yanına geri dönüp Alptekin'in bu davranışlara karşı olan memnuniyet ve teşekkürlerini haber verdiler. El-Aziz yine iltifatlarına devam edip Alptekin'e birçok yiyecek, içecek ve bol meyva göndererek sıkıntısının geçmesi için ertesi gün adamlarıyla av çıkmasını tavsiye etti. El-Aziz Alptekin'in bu av eğlencesinde ona hizmet edecek kimseler göndermişti. Alptekin ava çıktığında savaş alanında öldürülen adamlarının cena-

45 İbnü'l-Kalfinisi,s. 18-19; İbnü'l-Esir, VII, 660.

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

zelerini görmüş ve yatsı saatinde avdan çadırına geri dönmüştü. Çadırına varan Alptekin, çadırın etrafında ve içinde hizmet edenlerin yanı sıra gece karanlığında çevreyi ve çadırın aydınlatmak için birçok kimsenin meş'ale taşıdığını gördü. Gece olunca el-Aziz Alptekin'in çadırına gelip onunla sohbet etti. Alptekin el-Azizi karşılayıp onu selamlayınca el-Aziz Alptekin'in elini tutup yanında oturttu ve ona şöyle dedi:

"Bütün olup bitenleri unuttuk, bundan böyle hatınna gelmeyecek iyilik ve iltifatlar göreceksin." Alptekin el-Aziz' in bu davranışına karşı gözyaşlarını tutamayıp ağlamış ve şöyle demişti:

"Emiru'l-Müminin hak etmediğimiz iltifat ve iyiliklerle bizi mahçup etti. Allah'tan dileğim bu iyiliklere karşılık size hizmeti bana nasip etmesidir."

El-Aziz yalnız Alptekin'e değil etrafındaki Dimaşklı ve Türk kumandan ve emirlerine de aynı iltifatları yapmıştı. Nihayet onu alıp birlikte Mısır'a götürmüş ve en yakın adamlarından ve haciblerinden birisi yapmıştı 46.

El-Hasan el-Karmati'ye gelince, mağlup olup sür'atle geri çekilerek Taberiyye'ye varmış, oraya ulaştığında Fatımî halifesi el-Aziz' in elçisi gelerek ona da geriye dönmesini teklif etmiş, geldiği takdirde aynen Alptekin'e yapılan muamelenin kendisine de yapılacağını söylemişti. Ancak Karmati el-Hasan, bu teklifleri kabul etmeyip geri dönmedi. Buna rağmen el-Aziz kendisine her yıl ödenmek üzere yirmi bin dinar para göndermiş, Karmati de el-Ahsa'a geri dönmüştü. El-Aziz Mısır'a geri döndüğünde Alptekin'i kendi sarayına yakın bir yerde yeniden tefriş ettirdiği bir sarayda konaklandırmıştı. Alptekin artık yönetime müdahale ediyordu; hatta vezir Ya'ktib b. Killis'e karşı kibirli bir tavır takınarak onun huzuruna gitmekten imtina etmişti. Bu şekilde vezir ile Alptekin arasında kaçınılmaz bir düşmanlık meydana gelince vezir birisini görevlendirerek Alptekin'e zehir içirtmiş ve ölümüne sebep olmuştu. El-Aziz Alptekin'in ölümüne bir hayli üzüldü bu konuda vezirini itham ederek onu görevinden azledip kırk küsur gün müddetle hapse atmış, ceza olarak da beş yüz bin dinarlık parasını müsadere etmişti 47. .

46 İbnü'l-Kal5.nisi, s. 19-20; İbnü'l-Esir VIII, 660.

47 İbnü'l-Kal5.nisi, s. 20-21; İbnü'l-Esir, VIII, 661; Ebu'l-fid5., aynı yer. İbn Tağribirdi, IV, 133.

AHMET AGIRAKÇA

Uzun yıllar Büveym ordusunda hizmette bulunan bu Türk kumandanı nihayet Dımaşk emirliğinden sonra hayatının son bulduğu Mısır'da defnedilmiştir. Mezarının nerede olduğu hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.